

A múzeumi füzetekről

Három éve, 1963-ban jelent meg a Nógrád megyei Múzeumi Szervezet kiadványsorozatának első füzeté, amelyet azóta tizenhárom újabb tanulmány követett.*

A sorozat második száma fogalmazza meg azokat az olvasói és szerkesztői igényeket, amelyek a múzeumi füzetek sorozat megindítását szükségessé tették, illetve három éves útját meghatározták. „A Nógrád megyei Múzeumi Füzetek tudományos igénnyel és ismeretterjesztő céllal jelennek meg. A megye történeti, néprajzi, munkásmozgalmi, képző- és iparművészeti, műemléki és természettudományos kérdéseivel foglalkoznak.”

A sorozat eddig megjelent füzetéi bizonyítják a kezdeményezés életképességét, a nógrádi múzeumok mellett tevékenykedő kutatógárda számbeli növekedését, fejlődését.

A Múzeumi Füzetek szerves részévé váltak Nógrád megye kulturális életének. További tanulmányok megjelenetésének, a sorozat folytatásának szükségessége nem képezheti vita tárgyát. A helyes úton való továbbhaladáshoz azonban az eddigi eredmények, problémák számbavételével, finomítani kell a már gyermekkorból kinőtt tanulmánysorozat szerkesztési elveit, a füzetek témaválasztását. Csak alapos tisztázás, erőfelmérés után lehetséges a megye egyetlen múzeumi fórumának hatását továbbnövelni, olvasóinak számát gyarapítani, s ami tartalmi szempontból a legfontosabb: az egyes tanul-

mányok közötti színvonalbeli különbséget a követelmények emelésével megszüntetni.

A füzet sorozatban megjelent tanulmányok a megye hagyományainak, történetének egy-egy jelentős epizódját, rövidebb vagy hosszabb periódusát, irodalmi alakját, egy adott kor dokumentumait ismertetik, elemzik. Történelmi jellegű tanulmányt hét füzet tartalmaz, irodalmi, illetve dokumentum ismertetőt két-két füzet, néprajzi vonatkozású egy. Egy füzet a Megyei Múzeumi Szervezetet mutatja be. A formai jegyeket tovább vizsgálva a történelmi tanulmányok általában az újkori politikai viszonyokkal foglalkoznak. A XIX. század történelmét, illetve a XX. század munkásmozgalmi eredményeit két kiadvány, a szocialista átalakulás megyei történetét három tanulmány mutatja be. A munkásmozgalmi jellegű kiadványok száma öröndetesen magas: — hat tanulmány választotta témájául Nógrád megye forradalmi hagyományait. Az irodalmi tanulmányok a Madách-centenáriumhoz kapcsolódnak. Ugyancsak Madách Imre életét mutatja be az egyik dokumentumgyűjtemény is, míg a másik Nógrád megye térképeit tartalmazza.

A feldolgozás jellege megmutatja, hogy a szerzők legtöbb esetben önálló kutatások alapján dolgozzák fel az adott témát. Ha a feldolgozás színvonalát vizsgáljuk a kép öröndetes, mert az esetek nagy részében megfelelő tudományos igénnyel léptek fel önmagukkal és hasonló igényeket támasztottak az

olvasókkal szemben is. A történelmi kiadványok közül Belitzky János tanulmányai — egyébként ő a legtermékenyebb szerző — az adatfeldolgozások, elemzések terén kiemelkedtek. (Különösen érvényes ez a megállapítás a Nógrád megye közgyűlésének és sajtójának állásfoglalása munkásügyekben 1867—1890 c. kiadványa). Hasonlóan jelentősek a téma politikai és gazdasági szempontú jelentősége miatt Molnár Pál tanulmányai. A két dokumentumkötet (Gazdag László és Krizsán László munkája) kimagaslik a sorozatból. Miklós Róbert Madách tanulmánya szempontjaival újszerűen mutatja be a költő csesztvei életét és emberi, művészi magatartásának, tragikus sorsának motívumait.

Flórián Mária tartalmi vonatkozásban jelentős tanulmányából (Rimóc népviselete) nemcsak egy közösség viseletét ismerjük meg, hanem a tanulmány megismerteti az olvasóval a nógrádi viselet kialakulásának történelmi körülményeit is.

A felsorolás nem rangsorolás, azonban e tanulmányok mindegyike a sorozat reprezentása lehet.

Sajnálatos tény, hogy a balassagyarmati kórház történetét feldolgozó füzetnek sem a témája, sem a feldolgozásmódja nem alkot szerves egységet a sorozat többi tagjával.

Vizsgálódásunk során a füzeteket nem tudjuk megmenteni a történelmi feldolgozások túltengésének „vadjától”. Bár ez a vád nem okoz különösebb problémát, mert hiszen Nógrád megye történelmében sok a feltáratlan mozzanat, és a feltártak és ismertek is újabb korszerű, marxista szemléletű feldolgozást igényelnek. (Különösen érvényes ez a középkori történelemre.) Az viszont mar probléma, hogy e történelmi tanulmányokban igen sok az epikus, adomázó elem; az események, jelenségek ismer-

tetése mellett elsikkadt az elemző, értékelő oldal. Ezt az egyoldalúságot jól szemlélteti az a tény, hogy csupán az u. n. politikai történet az, ami a tanulmánykészítőket megragadta, a társadalmi-oksági összefüggések viszonylatában az alapvető és meghatározó jellegű gazdasági viszonyok alapos, mély elemzése sok esetben teljesen elmaradt és szinte minden esetben másodlagos szerepet kapott. Pedig e kérdések elemzése nélkül a politikai viszonyokra csak általános, esetleg hipotétikus következtetéseket vonhatunk le, míg az adott kérdés specifikus megválaszolása minden esetben elmarad. E hiba azonban egyáltalán nem kisebbíti az írók, szerkesztők érdemeit, hiszen a megye tudományos kutató munkájának megindítója, fóruma e sorozat. Annak a szempontnak a kiemelése egyáltalán nem másodlagos, hogy a tanulmányok szerzői minden esetben jelentős forrásokat tanulmányoztak át, adataik egy meghatározott történelmi körülményből származtak és az így feltártakat már csak újabbakkal kell kiegészíteni és a hiányos adatok következtében előállt történelmi képen módosítani.

II.

Bár a tanulmányok egyedi elemzésére nincs módunk, a sorozatból mégis ki kell emelnünk két olyan történelmi tárgyú füzetet, amelyek témájuk aktualitásánál, feldolgozásmódjuknál fogva ezt szükségessé teszik.

Az első a fentebb már említett Belitzky tanulmány, a másik pedig Molnár Pál nemzeti bizottságokkal foglalkozó tanulmánya.

Belitzky János dolgozata a kiegyezés utáni időszak munkáséletéhez szolgáltat jelentős adatokat és a spontán mozgalom jellemvonásait igen érdekesen, izgalmasan jellemzi. Adatainak jó részét új és e szempontból eddig ismeret-

len forrásokból meríti. Tanulmányában kitér az ellenpólus, a burzsoázia kialakulásának, fejlődésének, a köznevelés, kapitalizálódási mozzanatainak vizsgálatára is. Ehhez az általa bemutatott társadalmi helyzethez kívánok kapcsolódni. A tanulmány első szakaszában, a jelenlegi nógrádi iparmedence kialakulásával kapcsolatban fejti ki ama véleményét, hogy a salgótarjáni tőkés vállalkozások — különösen a Kőszénbánya R. T. — adták alapját egy magyar nemzeti burzsoázia kialakulásának, az osztrák tőkével szemben (14. old.). Ehhez kapcsolódik még az a véleménye miszerint Forgách Antal gróf és Forgách József főispán képviselték „... a megyei közgyűléseken nemcsak a spekuláció és a kizsákmányolás új formáit, hanem ... a haladó szellemű polgári magot is.” (5. old.).

Először vizsgáljuk meg az első problémát, vagyis az osztrák tőkével szemben kialakult magyar burzsoázia szerepét. Úgy vélem — és ebben a magyar marxista történetírás is megerősít, — hogy ez időszakban, vagyis a XIX. század második felében a burzsoázia egyre inkább elveszíti nemzeti jellegét és mint profitszerző kapitalista jelentkezik annak ellenére, hogy demagóg módon nemzeti érzésekre hivatkozik, távol áll tőle, hogy azt komolyan gondolja. Így inkább a szabadverseny szele az, ami megcsaphatta a megyei kapitalizáló nagy- és középbirtokosokat. Az erősebb osztrák tőkével vívott konkurencia harc következtében menekültek a szívesen hangoztatott nemzeti érzés mögé. Ez a „nemzeti burzsoázia” 48 után, de különösen a hatvanas években a társadalmi haladásért vívott pozitív tulajdonságait elveszítette és a profiton kívül vajmi kevés érdekelte. Ezt bizonyítják, a tanulmány további fejezetei, amelyekből a munkásság életkörülményeinek, harcainak bemutatását ismerjük meg, de konkrét választ kapunk a „haladó

Forgáchokkal” kapcsolatban is: a tanulmány 15. oldalán nemcsak a politikai és társadalmi haladástól való irtózást, hanem egyenesen retrográd reakciós jellegüket mutatja be a szerző. Forgách József főispán „... mindent megtett, hogy a régi nemesi kiváltságok még menthetőnek vélt romjait megőrizze és ne, vagy csak alig vegyen tudomást a haladásról”. Úgy érzem, hogy az idézett megállapítása — a Forgáchok 48-as magatartását ismerve — helyes és mindenképp a körülöttük csoportosult kapitalizáló elemekre is jellemző.

Molnár Pál tanulmánya a 45 utáni időszak jelentős demokratikus szerveivel: a nemzeti és üzemi bizottságok kialakulásával és tevékenységével foglalkozik. Az üzemi bizottságokkal kapcsolatos fejezet — bár megyei vonatkozású rugóit elnagyolta — elvileg és tartalmilag összefogottabb, így inkább a nemzeti bizottságokról szóló fejezetekről tennék néhány apró megjegyzést.

A nemzeti bizottságok megalakulásától kezdve fontos feladatuknak tartották a fasiszta elemek eltávolítását a politikai életből. E szempont Balázs Béla tanulmánya — Népmozgalom és a nemzeti bizottságok — kiemelkedőnek tartja, sőt arról is beszámol, hogy Salgótarjában is e szellemben cselekedtek. A múzeumi kiadványban e szempont halványabban jelentkezik, sőt a salgótarjáni nemzeti bizottság ilyen irányú állásfoglalásától is eltekint. (Balázs B. 79; 81 old.) A két szerző álláspontja eltérést mutat a nemzeti bizottságok közigazgatási funkcióinak periodizációjában is. Molnár Pál szerint 1945 júniusáig gyakorolták tevékenységüket, míg Balázs Béla szerint a salgótarjáni N. B. 1945 áprilisában hozta az a határozatot, hogy ezután nem foglalkozik közigazgatási, hanem csak politikai ügyekkel. (Balázs B. 56. old.). Az elsorvasztás kérdésében azt az álláspontot tartom el-

tozadhatóbbnak, mely szerint a nemzeti bizottságok tevékenységének megszűnésében a tisztázatlan hatáskör, valamint az a tény játszott döntő szerepet, hogy 1945 nyarára felvetődött a „hogyan tovább” kérdése és a demokratikus koalíció meglazult. (Balázs B. és Laczkó M. véleménye.) E szempontok figyelembevételével kell a szerző által bemutatott elorsvasztási politika gazdasági és társadalmi okaira rámutatni.

III.

Végezetül — bár a múzeumi kiadványokkal kapcsolatos tervet nem ismerem — a füzetsorozattal kapcsolatban rögzíték néhány javaslatot annak reményében, hogy segítséget adnak a további szerkesztéshez. Elsősorban az írásban megfogalmazott program megvalósítására kellene nagyobb gondot fordítani a sorozat szerkesztőinek, vagy még inkább e programot kellene pon-

tosabbá, szabatosabbá, konkrétábbá tenni. Egy sorozaton belül az ismeretterjesztő és tudományos jelleg nem valószínűsíthető meg, a további fejlődéshez a két szempontot — nem mereven — de külön kell választani. A füzeteknek a megyei monográfia előkészítőinek kell lenniük, így elsősorban a gazdasági, társadalmi „csomópontok” (1526, 1848, 1919, 1945) feldolgozására kell törekedni. A kutatói gárda szélesítésére, jó módszernek kínálkozna ha a helyismereti kiadványok íróit is bevonnák valamelyik sorozat alkotóinak sorába.

E problémák megoldásának nagyon fontos — a füzetek sorsának, fejlődésének lényeges összetevője az, hogy a kiadványokat nagyon gondosan, tudatosan kell szerkeszteni, mert az elért eredmények megtartása, továbbfejlesztése csak így lehetséges.

HORVÁTH ISTVÁN

* NÓGRÁD MEGYEI MÚZEUMI FÜZETEK

Szerkesztő bizottság tagjai:

Belitzky János, Horváth Istvánné, Kojnok Nándor

Szerkesztő: Zólyomi József

MEGJELENTEK:

1. Belitzky János: Adatok a salgóbányai munkásság életkörülményeihez. 1871—1888 és 1896.
2. Nógrád megye múzeumai
3. Jakab Sándor: A Magyar Kommunista Párt Nógrád megyei szervezeteinek megalakulásáról és kezdeti tevékenységükről.
4. Belitzky János: Schmidt bányaigazgató levelei 1918—1920.
5. Csukly László: Madách Imre élete és munkássága
6. Gazdag László: Nógrád megye térképei
7. Belitzky János: Nógrád megye közgyűlésének és sajtójának állásfoglalása munkásságukban 1867—1890.
8. Miklós Róbert: Madách Imre csesztvei évei
9. Krizsán László: Dokumentumok Madách Imre élettörténetéhez
10. Szomszéd Imre: Nógrádi partizánok
11. Molnár Pál: A salgótarjáni szénmedence munkásmozgalmai 1919—1932.
12. Kamarás J. — Dr. Kenessey A. — Dr. Bartha E.: A balassagyarmati kórház vázlatos története.
13. Flórián Mária: Rimóc népviselete
14. Molnár Pál: Adalékok a nemzeti és üzemi bizottságok Nógrád megyei tevékenységéről